

TA'LIM JARAYONIDA XOTIN-QIZLARNING LIDERLIK VA BOSHQARUV KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOY-PEDAGOGIK MEKANIZMLARI

R.I.Ablyakimova¹

Mas'ul muallif: Ablyakimova Refide Izmerovna, Jizzax davlat pedagogika universiteti Ta'lim menejmenti kafedra katta o'qituvchisi.

Accepted: 08 Avgust 2026
Published: 08 Avgust 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Ablyakimova, R. I. TA'LIM JARAYONIDA XOTIN-QIZLARNING LIDERLIK VA BOSHQARUV KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOY-PEDAGOGIK MEKANIZMLARI / R. I. Ablyakimova // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 7, № 1. — B. 44–46.

1. Jizzax davlat pedagogika universiteti Ta'lim menejmenti kafedra katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta'lim jarayonida xotin-qizlarning liderlik va boshqaruv ko'nikmalarini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik mexanizmlari tahlil qilingan. Shuningdek, xotin-qizlarning boshqaruv kompetensiyalarini shakllantirishda gender tenglik, pedagogik muhit, innovatsion ta'lim texnologiyalari va ijtimoiy faollikning o'rni yoritilgan. Tadqiqot davomida ilmiy manbalar tahlili asosida talaba-qizlarni boshqaruv faoliyatiga tayyorlashning samarali usullari aniqlangan.

Kalit so'zlar: gender tenglik, liderlik, boshqaruv kompetensiyasi, talaba-qizlar, pedagogik mexanizm, ijtimoiy faollik, ta'lim jarayoni.

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИДЕРСКИХ И УПРАВЛЕНЧЕСКИХ НАВЫКОВ У ЖЕНЩИН В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация. В данной статье проанализированы социально-педагогические механизмы развития лидерских и управленческих навыков женщин в образовательном процессе. Также освещена роль гендерного равенства, педагогической среды, инновационных образовательных технологий и социальной активности в формировании управленческих компетенций женщин. В ходе исследования на основе анализа научных источников были определены эффективные методы подготовки студенток к управленческой деятельности.

Ключевые слова: гендерное равенство, лидерство, управленческая компетенция, студентки, педагогический механизм, социальная активность, образовательный процесс.

SOCIO-PEDAGOGICAL MECHANISMS FOR DEVELOPING LEADERSHIP AND MANAGEMENT SKILLS AMONG WOMEN IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract. This article analyzes the socio-pedagogical mechanisms for developing leadership and managerial skills of women in the educational process. It also highlights the role of gender equality, pedagogical environment, innovative educational technologies, and social activity in the formation of women's managerial competencies. During the research, effective methods for preparing female students for managerial activities were identified based on the analysis of scientific sources.

Keywords: gender equality, leadership, managerial competence, female students, pedagogical mechanism, social activity, educational process.

Kirish. Bugungi kunda dunyo miqyosida xotin-qizlarning jamiyat va davlat boshqaruvidagi rolini oshirish ustuvor masalalardan biri hisoblanadi. Globallashuv, raqamli transformatsiya va demokratik tamoyillarning rivojlanishi natijasida ayollarning ijtimoiy-siyosiy faolligiga bo'lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Shu sababli ta'lim tizimida xotin-qizlarning liderlik va boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishiga aylanmoqda.

Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida ham gender tenglikni ta'minlash, xotin-qizlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish, ularni boshqaruv faoliyatiga keng jalb etish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Xususan, xotin-qizlarning davlat va jamiyat boshqaruvidagi ulushini oshirish, ularning rahbarlik salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinmoqda.

Ta'lim jarayoni shaxsning ijtimoiylashuvi va liderlik sifatlarini shakllantirishda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, talaba-qizlarda tashabbuskorlik, mustaqil qaror qabul qilish, kommunikativ madaniyat, jamoani boshqarish kabi kompetensiyalarni rivojlantirish jamiyat taraqqiyoti uchun muhimdir.

Dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, xotin-qizlarning boshqaruv salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan maxsus dasturlar yuqori samaradorlikka ega. Jumladan, Rossiyada "Ayol – Lider" dasturi, Yevropa davlatlaridagi gender tenglik strategiyalari hamda BMTning ayollar huquqlarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan tashabbuslari xotin-qizlarning rahbarlik faoliyatidagi ishtirokini kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

O'zbekistonda ham talaba-qizlarni boshqaruv faoliyatiga tayyorlash bo'yicha muayyan ishlar amalga oshirilayotgan bo'lsa-da, mazkur jarayonning pedagogik

mexanizmlarini chuqur ilmiy asoslash zarurati mavjud. Shu jihatdan mazkur tadqiqot xotin-qizlarning liderlik va boshqaruv ko'nikmalarini shakllantirishning ijtimoiy-pedagogik jihatlarini yoritishga qaratilgan.

Metodologiya. Tadqiqot davomida pedagogik kuzatuv, qiyosiy tahlil, ilmiy manbalarni o'rganish, tizimli yondashuv hamda umumlashtirish metodlaridan foydalanildi.

Mazkur tadqiqotning nazariy asosini xotin-qizlarning ijtimoiy faolligi, gender tenglik, liderlik va boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirishga oid falsafiy, pedagogik va sotsiologik ilmiy tadqiqotlar tashkil etdi.

Xususan, X.O.Shayxova, N.R.Nishonova, T.K.Narbayeva, M.K.G'afforova, M.P.Ergasheva va boshqa olimlarning ilmiy qarashlari tahlil qilindi. Tadqiqotda xotin-qizlarni boshqaruv faoliyatiga tayyorlashda ta'lim va tarbiyaning uyg'unligi, pedagogik muhit va ijtimoiy omillarning ta'siri o'rganildi.

Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida talaba-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirishga qaratilgan mavjud dasturlar va amaliy tajribalar tahlil qilindi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, xotin-qizlarning liderlik va boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish bir qator ijtimoiy-pedagogik omillarga bog'liq.

Birinchidan, ta'lim jarayonida gender tenglik tamoyillarining samarali joriy etilishi talaba-qizlarning ijtimoiy faolligini oshiradi. Gender tenglikka asoslangan pedagogik muhit qizlarning o'z salohiyatini erkin namoyon etishiga imkon yaratadi.

Ikkinchidan, liderlik kompetensiyalarini shakllantirishda kommunikativ madaniyat muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot davomida talaba-qizlarning jamoa bilan ishlash, nutq madaniyati, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirish boshqaruv samaradorligini oshirishi aniqlandi.

Uchinchidan, oliy ta'lim muassasalarida tashkil etilgan "Qizlarjon" klublari, mentorlik tizimi va trening mashg'ulotlari qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini kuchaytirishda samarali vosita sifatida namoyon bo'ldi.

To'rtinchidan, ta'lim va tarbiyaning uyg'unligi xotin-qizlarning liderlik salohiyatini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan tarbiya qizlarda mas'uliyat, tashabbuskorlik va ijtimoiy faollikni shakllantiradi.

Beshinchidan, raqamli texnologiyalar va innovatsion pedagogik metodlardan foydalanish talaba-qizlarning boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Interaktiv metodlar, loyiha asosida o'qitish va muammoli vaziyatlarni modellashtirish liderlik sifatlarini shakllantirishda samarali ekanligi aniqlandi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari davlat va jamiyat boshqaruvida ayollar ulushining ortib borayotganini ko'rsatdi. So'nggi yillarda rahbarlikka tayyorlanayotgan xotin-qizlar zaxirasining ko'payishi mazkur yo'nalishdagi islohotlarning samaradorligini tasdiqlaydi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari xotin-qizlarning boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirishda pedagogik muhitning o'rni muhim ekanligini ko'rsatdi. Zamonaviy ta'lim tizimi nafaqat bilim berish, balki liderlik va boshqaruv ko'nikmalarini shakllantirishga ham xizmat qilishi zarur.

Bugungi kunda xotin-qizlarning rahbarlik faoliyatidagi ishtiroki jamiyat taraqqiyotining muhim indikatorlaridan biri hisoblanadi. Shu bois, ta'lim tizimida talaba-qizlarning boshqaruv faoliyatiga tayyorgarligini kuchaytirish zarur.

Olimlarning ilmiy qarashlari ham bu fikrni tasdiqlaydi. Jumladan, Jumladan, faylasuf olimi X.O.Shayxova ilmiy izlanishlarida o'zbek xotin-qizlarining zamonaviy va milliy fazilatlarini, ularning ijtimoiy hayotdagi, jamiyat va davlat ishlarini boshqarishdagi o'rni masalalari, markaziy o'rinda turadi.

X.O.Shayxova zamonaviy ayollarni ijtimoiy faoligini oshirib borayotgani tadqidlagan xolda "Biror soha yuqki, - ayol o'z bilimi faolligi, iste'dodini namoyon qilmasin. Mulkdorlar sinfi vakili, tadbirkor, fermer, kichik va ko'shma korxona sohibi, tijoratchi, biznes kabi kasb egalari yoki mudofaa va huquq-tartibot sohasida minglab iqtidorli, salohiyatli, akl-zakovatda uktam ayollarning faoliyat ko'rsatishi shakllanayotgan fuqarolik jamiyatimiz uchun oddiy holdir" degan xulosaga keladi.[1]

N.R.Nishonova o'z tadqiqotlarda davlat organlari rahbarlari lavozimlariga kadrlar zaxirasini shakllantirishda xotin-qizlar va erkaklarning teng huquqliligiga rioya etilishi bilan davlat organlarining rahbarlari va tegishli mansabdor shaxslar xotin-qizlar va erkaklarni davlat xizmatiga qabul qilishda teng huquqlilikni, ularning qobiliyati va kasbiy tayyorgarligiga muvofiq ta'minlash orqali samaradorlikka erishish mumkinligini ko'rsatib o'tadi. [2]

A.A.Huseynova ayollarning davlat boshqaruv va siyosiy partiyalar faoliyatidagi ishtiroki, ular ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirishda nodavlat tashkilotlari va ommaviy axborot vositalarining o'rni masalalarini o'rganadi. Uning xulosasiga ko'ra, davlat boshqaruv tepasida "asosan erkaklar turishibdi. Shuning uchun "ayollar masalasi"dagi eng murakkab va turli qarama-qarshi yondashuvlarni keltirib chiqarayotgan muammo ham xotin-qizlarning davlat va jamiyat boshqaruvda keng ishtirok etishiga erishishda" muhim ekanligini deb ta'kidlaydi.[3]

M.A.Karimova tomonidan huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati qurilishida, xotin-qizlarni ijtimoiy muhofazalashning qaror topish yo'llari, uning davlat qonunlari bilan mustahkamlanishi zarur degan xulosaga keladi.[4]

Sotsiolog T.K.Narbayeva o'z tadqiqotlarida O'zbekistonda xotin-qizlarni ijtimoiy himoya qilish tizimi samaradorligini oshirishning innovatsion modeli tahliliga to'xtalar ekanmiz shunday deydi: Xotin-qizlarning bilim olish, kasb tanlash, lavozimga ko'tarilishda erkaklar bilan ayollarga bir xil imkoniyatlar yaratilishi orqali gender tenglikning hayotimizdan tobora kengroq o'rin olinishiga erishilishi xotin-qizlarni ijtimoiy himoya qilishdagi innovatsion modelning tarkibiy jihati hisoblanib, ularning o'z xaq-xuquqlarini bilishi, ijtimoiy-iqtisodiy hayotida faol ishtirok etishi xotin-qizlar ijtimoiy himoya tizimi samaradorligini oshirishning kafolatidir xulosalarga kelgan.

T.K.Narbayeva esa ta'lim va tarbiya uyg'unligi xotin-qizlarning ijtimoiy faolligini oshirishda muhim omil ekanligini

qayd etadi.[5]

Xorijiy tajriba va zamonaviy pedagogik yondashuvlar

Xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, xotin-qizlarda liderlik va boshqaruv kompetensiyalarini shakllantirish faqat nazariy bilimlarni berish bilan cheklanmay, balki amaliy faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarini joriy etishni ham talab etadi. AQSh, Kanada, Buyuk Britaniya, Finlandiya va Janubiy Koreya kabi davlatlarning oliy ta'lim muassasalarida talaba-qizlarning liderlik salohiyatini rivojlantirish maqsadida mentorlik dasturlari, loyiha asosida o'qitish (Project-Based Learning), servis-learning, debat klublari hamda talabalar o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyati keng yo'lga qo'yilgan. Mazkur yondashuvlar talabalarda strategik fikrlash, mas'uliyat, jamoa bilan ishlash va samarali kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

So'nggi yillarda raqamli transformatsiya jarayonlari ta'lim tizimida liderlik kompetensiyalarini rivojlantirishning yangi imkoniyatlarini yaratmoqda. Masofaviy ta'lim platformalari, onlayn treninglar, virtual loyiha guruhlarida hamda raqamli hamkorlik vositalari talaba-qizlarning boshqaruv faoliyatiga tayyorgarligini oshirishda samarali pedagogik vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, raqamli kommunikatsiya muhiti talabalarning tashabbuskorligini, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini va liderlik salohiyatini rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratadi.

Shuningdek, zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda emotsional intellekt, kommunikativ kompetensiya va konfliktlarni konstruktiv boshqarish ko'nikmalari samarali liderning ajralmas sifatleri sifatida e'tirof etiladi. Shu bois ta'lim jarayonida faqat boshqaruv nazariyasini o'qitish emas, balki amaliy treninglar, psixologik mashg'ulotlar, keys-stadilar va reflektiv faoliyatni tashkil etish orqali talaba-qizlarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash muhim hisoblanadi.

Mazkur yondashuvlar O'zbekiston oliy ta'lim tizimida ham bosqichma-bosqich joriy etilishi xotin-qizlarning boshqaruv salohiyatini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi. Natijada bo'lajak mutaxassislarining nafaqat kasbiy bilimlari, balki strategik fikrlashi, ijtimoiy mas'uliyati, tashabbuskorligi va samarali liderlik kompetensiyalari ham shakllanadi. Bu esa davlat va jamiyat boshqaruvida malakali hamda raqobatbardosh ayol rahbarlar zaxirasini kengaytirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, talaba-qizlarni boshqaruv faoliyatiga tayyorlashda quyidagi pedagogik mexanizmlar samarali hisoblanadi:

- liderlik treninglarini tashkil etish;
- mentorlik va tutorlik tizimini rivojlantirish;
- ijtimoiy loyihalarda qizlarning ishtirokini kengaytirish;
- debat va munozara klublarini tashkil etish;
- innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash;
- gender tenglikka asoslangan pedagogik muhit yaratish.

Bundan tashqari, ta'lim muassasalarida xotin-qizlarning boshqaruv faoliyatiga qiziqishini oshirish uchun ularni davlat va jamoatchilik tashkilotlari faoliyatiga keng jalb etish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, ta'lim jarayonida xotin-qizlarning liderlik va boshqaruv ko'nikmalarini shakllantirish jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biridir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, xotin-qizlarning boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirishda gender tenglik, pedagogik muhit, innovatsion texnologiyalar va ijtimoiy faollik muhim ahamiyatga ega. Talaba-qizlarni boshqaruv faoliyatiga tayyorlash orqali ularning tashabbuskorligi, mustaqil fikrlashi va ijtimoiy mas'uliyatini oshirish mumkin. Bu esa kelajakda davlat va jamiyat boshqaruvida xotin-qizlarning faol ishtirokini ta'minlashga xizmat qiladi.

Kelgusida ta'lim tizimida xotin-qizlarning liderlik salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion pedagogik dasturlarni keng joriy etish hamda amaliy mexanizmlarni takomillashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Shayxova X. Ma'naviyat – kamolot ko'zgusi. – Toshkent: G'.G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2009. – B.88.
- [2] Nishonova N.R. "O'zbekiston davlat boshqaruv tizimida xotin-qizlar faoliyatining ijtimoiy-falsafiy tahlili". Falsafa fanlari doktori dissertatsiyasi. – Toshkent, 2020 y.
- [3] Xuseynova A.A. Fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayonida ayollar faolligini oshirish muammolari (ijtimoiy-falsafiy tahlil): falsafa fanlari doktori dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent, 2010. – B.27.
- [4] Karimova M.A. "O'zbekistonda xotin-qizlarni ijtimoiy muhofazalashda islomiy qadriyatlarining o'rni". Falsafa fanlari nomzodi dissertatsiyasi. – Toshkent, 2008 y.
- [5] Narbayeva T.K. "O'zbekistonda xotin-qizlarni ijtimoiy himoya qilish tizimi samaradorligini oshirishning innovatsion modeli". Sotsiologiya fanlari doktori dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent, 2020 y.